

MOLIYA TIZIMINI RAQAMLASHTIRISHNING MOHIYATI VA AHAMIYATI

Narzullayeva Ozoda Qahramon qizi
Toshmurodov Tolmas Ashraf o'g'li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi moliya tizimiga raqamli texnologiyalarni joriy etishning zaruriyati va ahamiyati, sektorlarni raqamlashtirish yo'lida duch keladigan to'siqlar va ularning yechimlari, Yangi O'zbekistonning kelgusi besh yilga mo'ljallangan "Taraqqiyot strategiyasi" doirasida raqamlashtirish, moliya tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etishda rivojlangan mamlakatlar tajribasiga oid masalalar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: raqamli moliya, "Taraqqiyot strategiyasi"da raqamlashtirish, raqamli iqtisodiyot, texnologiya.

THE ESSENCE AND IMPORTANCE OF DIGITIZING THE FINANCIAL SYSTEM

Abstract: In this thesis, the necessity and importance of introducing digital technologies into the financial system, the obstacles faced in the digitalization of sectors and their solutions, the development of digitization and the introduction of digital technologies in the financial system within the framework of the "Development Strategy" of New Uzbekistan for the next five years.

Key words: digital finance, Digitization in "Development Strategy", digital economy, technology.

Kirish.

Moliya tizimi murakkab va o'ta keng qamrovli operatsiyalardan iborat soha hisoblanadi. Moliyaviy operatsiyalarni talab darajasida va oldingidan ancha qisqa vaqtlarda amalga oshirish mutaxassisning intensiv ishlashi bilangina hal qilinadigan ish emas. Buning uchun moliyaviy jarayonni tezlashtira oladigan zamonaviy texnika va texnologiyalardan foydalanish zarur bo'ladi. Moliya tizimiga raqamli texnologiyalarni joriy etish ana shu maqsadga erishishning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Global pandemiya taraqqiy etishi bilan raqamli texnologiyalarning hayotimizdagi roli sezilarli darajada o'sdi, bu esa raqamli transformatsiyaning, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar, shu jumladan, O'zbekiston uchun ham muhimligini ko'rsatdi. Darhaqiqat, raqamli transformatsiya jamiyatni yanada modernizatsiya qilish va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish salohiyatiga ega. Shu nuqtai nazardan, amalga oshirilayotgan islohotlar, shuningdek, Yangi O'zbekistonning kelgusi besh yilga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasi doirasida barcha asosiy sohalarni raqamlashtirish hamda mamlakatda haqiqiy axborot jamiyatini barpo etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ushbu tezis aynan shunday dolzarb mavzuga bag'ishlangan. Unda moliya tizimiga raqamli texnologiyalarni joriy etishning zaruriyati, dolzarbligi va ahamiyati asoslab berilgan hamda raqamli texnologiyalarni joriy etishning asosiy yo'nalishlari ishlab chiqilgan.

Raqamlashtirish moliyaviy xizmatlar tashkilotlari uchun tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, chunki bu ularga jarayonlarni soddalashtirish, samaradorlikni oshirish va xarajatlarni kamaytirish imkonini beradi. Mamlakatimizda oxirgi yillarda amaliyotga joriy etilgan va moliya tizimiga ham muayyan darajada daxldor bo'lgan yana qator raqamli texnologiyalar ham bor. Masalan, mobil telefonlarga o'rnatilgan Click, Payme, Paynet va boshqa dasturlar orqali pul o'tkazish, moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish shular jumlasidandir. Ularni ishlatish miqyoslarini yanada kengaytirish uchun rag'batlantirish tizimini ishlab chiqish va uni amaliyotga joriy etish lozim.

Asosiy qism:

Raqamli moliya - bu yangi texnologiyalarning moliyaviy xizmatlar sanoatiga ta'sirini tavsiflash uchun ishlatiladigan atama. U bank va moliyaviy xizmatlar ko'rsatishning an'anaviy usulini o'zgartirgan turli xil mahsulotlar, ilovalar, jarayonlar va biznes modellarini o'z ichiga oladi. Raqamli moliyaviy xizmatlar (DFS) raqamli kanallar orqali kiradigan va taqdim etiladigan moliyaviy xizmatlarning keng qamrovini o'z ichiga oladi, jumladan, to'lovlar, kreditlar, jamg'armalar, pul o'tkazmalari va sug'urta, raqamli kanallar, internet, mobil telefonlar, bankomatlar, terminallar va boshqalarni anglatadi.

Moliya tizimini raqamlashtirish deganda texnologiya va raqamli platformalarning moliyaviy tizimlar va jarayonlarga integratsiyalashuvi tushuniladi. Yillar davomida texnologiyaning rivojlanishi moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish usullarini yangi bosqichga ko'tardi. Moliyani raqamlashtirish jismoniy shaxslar va korxonalar uchun o'z mablag'larini boshqarishni osonlashtiradi, bu esa samaradorlik va qulaylikning oshishiga olib keladi. Moliyani raqamlashtirishning asosiy jihatlaridan biri raqamli to'lov tizimlaridan foydalanish hisoblanadi. Naqd pul yoki cheklar kabi an'anaviy to'lov usullari mobil hamyonlar, onlayn banking va kriptovalyutalar kabi raqamli to'lov usullari bilan almashtirilmoqda. Ushbu raqamli to'lov tizimlari tezroq va xavfsizroq tranzaksiyalarni taklif qiladi, bu jismoniy valyutaga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradi va o'g'irlik yoki yo'qotish xavfini yo'q qiladi.

Moliyani raqamlashtirishning yana bir muhim jihati onlayn-bankingning paydo bo'lishidir. Onlayn banking yordamida jismoniy shaxslar xavfsiz onlayn platforma orqali o'z bank hisoblariga kirishlari va boshqarishlari mumkin. Bu ularga o'z uylarida turib hisobdagi qoldiqlarni ko'rish, pul mablag'larini o'tkazish, to'lovlarni to'lash va hatto kredit yoki kredit kartalar uchun ariza topshirish imkonini beradi. Onlayn banking nafaqat moliyaviy operatsiyalarni yanada qulayroq qildi, balki jismoniy shaxslarga o'z mablag'lari ustidan ko'proq nazorat qilish imkonini berdi. Umuman olganda, moliyani raqamlashtirish moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish va boshqarish usullarini o'zgartiradi. Raqamli to'lov tizimlari va onlayn-bankingdan foydalanish moliyaviy operatsiyalarda samaradorlik, qulaylik va xavfsizlikni oshirdi. Texnologiya taraqqiyotda davom etar ekan, biz moliyani raqamlashtirish bo'yicha keyingi o'zgarishlarni kutishimiz mumkin, bu esa jismoniy shaxslar va korxonalar uchun o'z mablag'larini samarali boshqarishni yanada osonlashtiradi.

Raqamlashtirish iqtisodiyotni qanday yaxshilashi mumkin degan savolga quyidagicha javob berish mumkin: Iqtisodiyotni raqamlashtirish foyda va samaradorlikni keltirib

chiqaradi, chunki raqamli texnologiyalar innovatsiyalarni rag'batlantiradi va ish o'rinlari va iqtisodiy o'sishni kuchaytiradi. Raqamli iqtisodiyot ham jamiyatning barcha jabhalariga kirib boradi, odamlarning o'zaro munosabatlariga ta'sir qiladi va keng sotsiologik o'zgarishlarni keltirib chiqaradi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Raqamlashtirish bo'yicha 246 mamlakatda olib borilgan keng qamrovli tadqiqotlarga ko'ra, raqamli iqtisodiyotning rivojlanish ko'rsatkichlari turli mamlakatlarda turlicha tendensiyaga ega. Dunyo mamlakatlarida raqamli iqtisodiyotning ko'rsatkichlari va rivojlanish yo'llarining turlicha bo'lishiga qaramay, unga faol innovatsiyalar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, raqamli texnologiyalar va infratuzilmaga investisiya harajatlarini sezilarli darajada oshirish kabi umumiy bo'lgan xususiyatlarni kiritish mumkin bo'ladi. Qisqa tarixiy taraqqiyot davriga qaramay, raqamli iqtisodiyot birinchi navbatda savdo va internet xizmatlarida - elektron tijorat, internet -banking, elektron to'lovlar, internet-reklama, internet-o'yinlar va boshqalarda raqamli texnologiyalardan foydalanishga qaratilgan. Ta'kidlab o'tish joizki, bugungi kunda dunyoda raqamli platformalar "Amazon", "Alibaba", "Facebook", "Ebay", "Uber", "Didi Chuxing" yoki "Airbnb" kabi yirik korporatsiyalar uchun asosiy biznes modeliga aylandi. Bu korporatsiyalar vositachilar va infratuzilma platformalari sifatida muhim afzalliklarga ega. Ular raqamli platformalardan foydalanuvchilar o'rtasidagi barcha bitimlar bo'yicha ma'lumotlarni ro'yxatdan o'tkazish va qabul qilish imkoniga ega. Elektron tijoratning jadal rivojlanishi virtual makonda bozor mexanizmi asoslarini yaratdi va bu bitimlar sonining barqaror o'sishiga olib keldi. Elektron tijoratning rivojlanish tendensiyalarini hisobga olgan holda bugungi kunda elektron tijorat zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylandi. Iste'molchilarning tobora ko'proq qismi internet orqali tovarlarni sotib olmoqdalar, tijorat tashkilotlari esa u yoki bu tarzda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishda ushbu tarmoq imkoniyatlaridan foydalanmoqdalar. Elektron tijoratning iste'mol segmentida jami butun jahon sotuvi hajmi 2012 yildayoq 1trln.dollardan oshgan edi va hozirgacha yanada barqaror o'sib bormoqda. McKinsey baholashiga ko'ra, 2030-yilga kelib butunjahon elektron tijorat xalqaro savdo hajmini 1,3-2,1trln.dollarga oshirishi mumkinligini taxmin qilmoqda, bu esa sanoat tovarlari savdosi hajmini 6-10% ga oshiradi.

Raqamlashtirishning paydo bo'lishi sanoat va moliya sohasida ham o'zgarishlarni keltirib chiqardi. Ko'proq moliyaviy institutlar texnologiyalarni o'zlashtirar ekan, ushbu siljish bilan bog'liq muammolar va potentsial xavflarni tan olish juda muhimdir. Sektorlarni raqamlashtirish yo'lida duch keladigan to'siqlardan biri bu kiberxavfsizlikdir. Platformalarga bo'lgan ishonch ortib borishi bilan kiberhujumlar va ma'lumotlar buzilishiga qarshi zaiflik yanada aniqroq bo'ladi. Moliyaviy institutlar mijozlar ma'lumotlarini himoya qilish va bunday hujumlarning mumkin bo'lgan oqibatlarini yumshatish uchun kiberxavfsizlik choralari sarmoya kiritishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak.

Moliyani raqamlashtirish jarayonida duch keladigan yana bir to'siq - bu muvofiqlikni ta'minlash. Moliyaviy tranzaksiyalar onlayn tarzda ko'chib o'tganligi sababli, muassasalar ushbu sohani tartibga soluvchi qoidalar va qonunlarga rioya qilishlari shart. Bundan tashqari, texnologiyaning nosozliklari va operatsion uzilishlar kabi moliyada raqamlashtirish bilan bog'liq xavflar mavjud. Moliyaviy institutlar kundalik faoliyatida

texnologiyaga tayanishini hisobga olsak, har qanday nosozlik yoki texnik nosozliklar xizmat ko'rsatishda uzilishlarga olib kelishi mumkin. Ushbu uzilishlar muassasalarning o'z mijozlariga xizmat ko'rsatish qobiliyatiga ta'sir qilmaydi, balki butun moliyaviy tizimning barqarorligiga xavf tug'diradi. Moliyaviy institutlar ushbu uzilishlarning mumkin bo'lgan ta'sirini minimallashtirishni ta'minlash uchun favqulodda vaziyatlar rejalari va zaxira tizimlarini amalga oshirishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak.

Xulosa va takliflar.

Moliya tizimiga raqamli texnologiyalarni tatbiq etishning shakllari va imkoniyatlari juda katta. Davlat byudjeti va mahalliy byudjetlarni shakllantirish, bajarish, xarajatlar monitoringi, bajarilishini tahlil qilish, moliyaviy hisobotlarni tayyorlash va topshirish, turli jamg'armalar mablag'larini ulardan yordam oluvchilarga tarqatish, sarflash, monitoringini yuritish va hisobotini topshirish, moliya tizimi turli bo'g'inlari o'rtasida hamda soha bilan byudjet tashkilotlari o'rtasidagi moliyaviy munosabatlar, moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish ko'lamlarini kengaytirish kabi tarmoqlarda raqamlashtirishni yildan-yilga takomillashtirish chora-tadbirlarini qo'llash lozim. Mazkur tezisda bayon etilgan mulohazalar raqamli texnologiyalarning foydali jihatlari juda ko'p ekanligidan dalolat bermoqda. Ular jamiyat hayotini, jumladan, moliya tizimini tubdan o'zgartiradi, uning taraqqiyotini yangi bosqichga olib chiqadi. Lekin bu jarayonning salbiy oqibatlari ham bor. Ya'ni raqamli texnologiyalardan foydalanish ko'lamlari ortib borgan sari moliya tizimida an'anaviy lavozimlarning ma'lum qismiga ehtiyoj kamayib boraveradi. Shu sababli moliyachi mutaxassislar raqamli texnologiyalarni puxta o'rganishlari ayni paytda davr talabiga aylandi. Boshqacha qilib aytganda, moliya tizimi xodimlari raqamli texnologiyalar davriga o'tishga puxta tayyorgarlik ko'rishlari va jahon raqamli moliya sahnasida o'zlariga munosib o'rin olish uchun qattiq kurashishlari talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. [Elektron resurs] https://president.uz/oz/pages/view/strategy?menu_id=144
2. Цифровая экономика: глобальные тренды и практика российского бизнеса: аналитический доклад/ Оганесян Т.К., Стырин Е.М., Абдрахманова Г.И., Розмирович С. Д. и др.; отв. ред. Д. С. Медовников. М.: НИУ ВШЭ, 2017.
3. [Elektron resurs] <https://finance.ec.europa.eu>
4. [Elektron resurs] <https://lex.uz/docs/-6600413#-6605156>